

**TÜRK EDEBİYATI GELENEKLERİNİN HÜSEYİN CAVID
ESERLERİNE ETKİSİ**
**THE INFLUENCE OF TURKISH LITERARY TRADITIONS
ON HUSEYN JAVID'S WORKS**

*Könül MEHERREMOVA**

Özet

20. yüzyılın başlarında Azerbaycan edebiyatına Türk edebiyatının etkisi tartışılmazdır. Bu bağlamda Azerbaycanın büyük şairi ve oyun yazarı Hüseyin Cavid'in eserlerinde de Türk edebiyatının etkileri görülür. Şöyle ki Cavid'in gerek şiirlerinde gerekse de piyeslerinde Türk edebiyatının önemli temsilcilerinin, özellikle de Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Mehmed Âkif Ersoy, Tevfik Fikret ve Rıza Tevfik'in eserleri ve bu eserlerde ileri sürdükleri düşüncelerle benzerlikler gözlemlenir. Türk edebiyat biliminde Hüseyin Cavid'e dair araştırmalar son dönemde gözle görülür biçimde artmış ve bu araştırmalarda onun eserlerinin ve felsefi düşüncelerinin Türk yazar ve şairleri ile karşılaştırılmasına geniş yer verilmiştir. Yapılan çalışmalarda Cavid'in eserleri, onların konusu ve bu eserlerdeki edebî özellikler esas alınmıştır. Bir dönem Türkiye'de yaşamış ve eğitim almış H. Cavid'in eserlerinde böyle özelliklerin gözlemlenmesi olağan bir durumdur ve bu olay onun eserlerinin özgünlüğünü kaybetmesine neden olmaz.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan edebiyatı, Türk edebiyatı, şiirler, piyesler

Abstract

The influence of the Turkish literature on the Azerbaijani literature in the beginning of the 20th century is indisputable. In this aspect, the works of

* Doktora Öğrencisi, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Fuzuli Adına Elyazmalar Enstitüsü / Bakü - AZERBAIJAN
konulmeherremli7@gmail.com ORCID: 0000-0001-9855-245X

the prominent Azerbaijani poet and playwright Huseyn Javid draws attention. The similarities with the works and thoughts of the significant representatives of the Turkish literature like Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Mehmed Akif Ersoy, Tevfik Fikret and Rıza Tevfik is observed in Huseyn Javid's poems and plays. In the Turkish literary criticism, researches about Huseyn Javid increased noticeably in the recent times and these researches largely compared his works and philosophical thoughts with Turkish writers and poets. These studies focused Javid's works, their topics, and literary features. Observing this kind of features in the works of H. Javid who lived and studied in Turkey for some time is normal, and this matter does not cause his works to lose their originality.

Keywords: Azerbaijani literature, Turkish literature, poems, plays

Giriş

Türkiye'de Hüseyin Cavid ile ilgili araştırmaların ilk dönemlerinden itibaren onun eserlerinin Türk edebiyatı ile karşılaştırılması ve Türk edebiyatının Cavid'in eserlerine etkisi konusu dikkat çekmiştir. Bu konuya dair Türkiye'de de birçok araştırmalar yapılmıştır.

Bu araştırmalarda gerek Cavid'in eserlerinde ele alınan konular, gerekse de eserlerin edebî özelliklerine yer verilmiştir. Hüseyin Cavid'in "Geçmiş Günler" ve "Bahar Şebnemleri" isimli kitaplarında yer alan şiirleri, aynı zamanda tiyatro oyunları, özellikle "Uçurum", "Peygamber", "Topal Timur" vb. piyeslerinde Türk edebiyatının etkisi araştırılmıştır.

Hüseyin Cavid Üzerine Yapılan Çalışmalar

20. yüzyılın başlarında Azerbaycan edebiyatında ortaya çıkan değişiklikleri Türkiye'deki sosyal ve siyasi olaylar ve burada var olan edebî felsefi akımlarla karşılaştıran araştırmacıların sayısı az değildir: "Azerbaycan Edebiyatı'nda özellikle 1905 yılından itibaren millî bir tavır kendini gösterir ki, bu yıllarda milliyetçilik akımının etkisiyle eser veren sanatçılar arasında Hüseyin Cavid'in ayrı bir yeri vardır." (Babashova, 2014b, s.630). Erdoğan Uygur bu konuyla ilgili şöyle yazmaktadır: "XX. yüzyıl başlarında Kafkasya'da gelişme gösteren düşünsel ve siyasal akımlar, [Azerbaycan'da] dönemin birçok siyaset ve edebiyat adamını Türkiye'ye, Pantürkizme ve Panislamizme yöneltir. Ahmed Cevad (1892), Ali Bey Hüseyinzade (1864-1940),

Cafer Cabbarlı (1899-1934) vb. gibi, Cavid de bu akımların cazibesine kapılır ve “Uçurum” (1917) piyesini kaleme alır.” (Uygur 2004, s.18). Servet Tiken edebî ilişkileri yalnız bir şaire indirgemez, bu iki Türk halkı arasındaki edebî ve sosyal siyasi ilişkilerle bağlar: “Bu bağlamda şairin İstanbul ile ilişkisi bireysel bir etkileşimin ötesine geçerek, iki toplum arasındaki kültürel etkileşimin değerlendirilmesine imkân tanır. ... 20. yüzyılın ilk yıllarında aydınların öncülüğüyle ortaya çıkan kültürel alışveriş Türk ve Azerbaycan toplumları arasında bir kültür değişmesinin zeminini hazırlar.” (Tiken, 2014, s.231). Bu görüşler doğru olsa da tek taraflıdır. Şöyle ki adı geçen yazarların eserleri ve felsefi düşünceleri yalnız Türkiye ile ilişkili değil, onların ortaya çıkmasında Azerbaycan’da olan olaylar ve dünyanın birçok ülkesinde yaygın olan felsefi görüşler önemli rol oynamıştır.

Burada da abartma eğilimi vardır: “Genel itibarıyla 1905 sonrası Azerbaycan edebiyatındaki özgürlük merkezli yaklaşımlar, daha önce Türk edebiyatında gerçekleşen bir olgunun Azerbaycan edebiyatında da yaşandığını gösterir.” (Tiken, 2014, s.232). Bu özellik Türkiye etkisinden daha çok Azerbaycan’da ortaya çıkan sosyal ve siyasi olaylarla ilgilidir.

Nuri Yüce Türkiye’de H. Cavid’i araştıran ilk araştırmacılardan biridir. O “Hüseyin Cavid ve Türkiye” isimli makalesinde öncelikle büyük yazarın hayatına ilişkin bilgi vermiş, özellikle onun Türkiye’deki hayatı ve bunun Cavid eserlerine etkisi konusuna değinmiştir. Nuri Yüce H. Cavid’in Kurbanali ağa Şerifzade’ye yazdığı mektubu (Yüce, 2008, s.222) ve çeşitli makaleleri (Yüce, 2008, s.228, 231) aracılığı ile onun Türkiye hayatı ve Türkiye’ye ilişkin fikirlerini görüşlerini de takdim eder. Buradan şairin Türkiye’deki hayatı, eğitimi, Türkiye bilim ve medeniyeti konusundaki görüşleri ve onların Azerbaycan’daki durumla karşılaştırılmasına ilişkin bilgiler alabiliriz.

Hüseyin Cavid eserlerine Türk edebiyatının etkisi öncelikli olarak onun İstanbul’da yaşadığı dönemle ilişkilendirilir: “Hüseyin Cavid’in gençlik döneminde yaşadığı seyahat deneyimi, bireysel ve toplumsal ölçekte bir etkileşimin ortaya çıkmasına kaynaklık eder.” (Tiken, 2014, s.230). Erdoğan Uygur’un yazdığına göre o İstanbul’da eğitim gördüğü süre boyunca Tefvik Fikret, Abdülhak Hamit, Rıza

Tevfik ile tanışmış ve onların eserlerinden yararlanmışır (Uygur 2004, s.6). Zh. Babashova gösterir ki Cavid bir dönem Türkiye’de yaşadığından, onun eserlerinde Türkiye’nin sosyal ve siyasi hayatı ile ilgili birçok bilgi, aynı zamanda Türk yazarların eserlerinden gelen konular ve üslup özellikleri vardır (Babashova 2013, s.497). Yapılmış birçok araştırmada olduğu gibi Nuri Yüce de Cavid’in eserlerinin ve dünya görüşünün ortaya çıkmasında Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Tevfik Fikret, Rıza Tevfik gibi Türk düşünür ve yazarlarının rolünü belirtir, onların etkisi ile Cavid eserlerinde Türkçülük ve İslamcılık düşüncelerinin oluştuğu ve onun edebî dilinin Türkiye Türkçesine yaklaştığını gösterir. Araştırmacı bu konuya daha somut bakarak Cavid’in sahne eserlerinde Hamit’in, şiirlerinde ise T. Fikret’in etkisini görür (Yüce, 2008, s.220). Yavuz Akpınar burada N. Kemal, A. Hamit, T. Fikret, R. Tevfik gibi şairlerin etkisi ile birlikte millî edebiyat akımının da etkisini göstermektedir (Akpınar, 1994, s.436).

Araştırmalarda H.Cavid eserleri Türkiye’de yer alan olaylarla da ilişkili şekilde gözden geçirilir. Zh. Babashova Fuad Köprülü’nün düşüncesini tekrar ederek Cavid’i “Azerbaycan tecdüt edebiyatı II. döneminin (1905-1920) kudretli sanatkârı” olarak adlandırır ve o dönemde Türkiye’de ve Rusya’da ortaya çıkan olayların benzerliğini gösterir (Babashova 2013, s.496).

Yusuf Gedikli bu konuyu daha da ilerletir: “En başta şunu söyleyelim ki Cavid, Rusya veya Azerbaycan değil, daha ziyade Osmanlı-Türk edebî ve siyasi muhitinde yetişmiştir. Dilinde, siyasi fikirlerinde bunu görmek mümkündür.” (Gedikli, 2012, s.117). Bizce Cavid’i ve onun eserlerini Azerbaycan ve Azerbaycan’ın sosyal ve siyasi ortamından ayırmak mümkün değildir. Onun eserleri evrensel olsa da başlangıcını Azerbaycan’dan alır.

Araştırmacılar Hüseyin Cavid’in çeşitli eserlerinde Türk edebiyatının etkisini gözlemlemişlerdir. H.Cavid’in konusunu Türkiye hayatından alan veya Türk tarihi ile ilgili olan eserleri daha çok dikkat çekmiş bu açıdan onun “Uçurum”, “İblis” eserleriyle birlikte, “Seyavuş”, “Topal Timur”, “Hayyam” gibi oyunları hatırlanmıştır (Akpınar, 1994, s.436). E.Uygur’a göre “Uçurum” piyesini yazmak için Cavid Ahmed Mithat Efendi’nin (1844-1912) “Felâton Bey ile Râkım Efendi” (1876) ve Recazade Mahmud Ekrem’in (1847-1914)

“Araba Sevdası” eserlerinin konularından yararlanmıştı. Onun düşüncesine göre bu eserlerin kahramanlarının (Felatun Bey ve Behruz Bey’in) esas sorunu “farklı olmak” düşüncesi yerine “başkası gibi olmak” görüşünü esas almaları idi. Böylelikle Batı’yı taklit etmek yolunu seçen Celal de adı geçen diğer iki eserin kahramanlarının yolunu tutmuş oluyor (Uygur 2006, s.10). Zh. Babashova “Uçurum” eserinde yer alan yanlış batılılaşma konusunu Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul ve Mehmed Âkif Ersoy’un etkisi olarak açıklar (Babashova 2013, s.501).

N. Yüce H. Cavid’in Türkiye konusunda yazdığı eserlerinden bahs eder, “Kars ve Oltu etrafında sebepsiz olarak alçakçasına katledilen mazlumlar için” ve “Türk Esirleri” adlı şiirlerini özellikle vurgular, “Deniz Temaşası” adlı şiirin Karadeniz hakkında yazıldığını bildirir (Yüce, 2008, s.232). N. Yüce’ye göre H. Cavid’in “İki Hemşireyi-Letafatı An” şiiri “Abdülhak Hamit’in kaleminden çıkmış gibidir”, onun “Bilmem kime?”, “Bu Gece”, “Bir Kızın Son Feryadı” adlı şiirlerinde ise T.Fikret ve M.Âkif tarzı görülür (Yüce, 2008, s.233). O, Cavid’in “Niçin” şiirini Şeyh Galib’in eserlerine benzetmiştir (Yüce, 2008, s.234). Yüce şunu da belirtir ki H. Cavid’in halk şiiri tarzında yazdığı şiirlerinde (örneğin, “Azer”deki “Gönlüm” adlı parçada) R. Tevfik’in görüşlerinin izleri vardır (Yüce, 2008, s.234). Zh. Babashova’ya göre H. Cavid’in “Harp Ve Felâket” adlı şiirinde M.E. Yurdakul ve M.A. Ersoyun coşkulu milletçilik düşünceleri yer alır (Babashova 2013, s.501). H.Cavid’in eserlerini bu şekilde kesin olarak Türk yazarlarıninkilerle aynı olarak görmek ve bütün eserlerinde başka bir şair veya oyun yazarının etkisini gözlemlemek onun eserlerinin özgünlüğünü yadsımaya neden olabilir.

Zh. Babashova Hüseyin Cavid’in çalışmalarının farklı dönemlerine etki etmiş yazarları da belirlemeye çalışır. Onun düşüncesine göre Cavid’in ilk eserlerine klasik edebiyatın Sadî, Firdevsî, Hâfız, Fuzulî, Hayyam, Nesimî gibi şairleri, sonraki dönemlerinde ise Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Tevfik Fikret, Rıza Tevfik ve Mehmet Âkif gibi şairler etki etmişler (Babashova, 2014b, s.631).

Hüseyin Cavid’in yalnız farklı edebî eserlerini değil, genel olarak bu eserlerde ileri sürdüğü felsefî görüşlerini de Türk yazar ve

düşünürleri ile ilişkilendirmek eğilimi de vardır. Bu bağlamda A. Hamit ve T. Fikret'in eserleri özellikle belirtilmektedir: “Abdülhak Hamit, Hüseyin Cavid’e şiirlerindeki felsefi düşünceler, üslub ve romantik özellikler yönünden tesir etmiştir.” (Babashova, 2014b, s.631); “Tevfik Fikret, hümanist ve beynelmilelci yönüyle Hüseyin Cavid’in dinî düşüncelerinde önemli iz bırakmıştır. Tevfik Fikret, kainatın manasının aşk ve sevgi; hayatın esasının ise ilim olduğunu savunmuştur.” (Babashova, 2014b, s.632). N. Kemal, R. Tevfik ve M. Âkif’in de isimleri H. Cavid’in felsefi görüşlerini oluşturan düşünürler arasında yer alır: “Namık Kemal, zulüm ve haksızlığa baş kaldırışı, vatan ve hürriyet konulu şiirleriyle Hüseyin Cavid’i etkilemiştir. ... Filozof Rıza Tevfik, Hüseyin Cavid’in fikrî zemininin teşekkülünde, edebiyat anlayış ve zevkinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. ... Mehmet Akif dinî, içtimai düşünceleri, şiir cümlesi kurma özelliği ve manzum hikâyecilik yönleri ile Hüseyin Cavid üzerinde tesirler bırakmıştır.” (Babashova, 2014b, s.632). H. Cavid’in eserlerindeki dinî içeriğe de dikkât edilir: “Cavid, dinî temalı şiirlerinde Tevfik Fikret ve Mehmet Akif’in bir sentezini yapmıştır, diyebiliriz.” (Babashova, 2014b, s.633). Bu düşüncelerde Mehmed Âkif’in din ve bilim arasında köprü olmak, tevekkülü yanlış anlayarak tembellik eğilimde olanları eleştirmek gibi düşüncelerin etkisi görülür (Babashova 2013, s.503). Cavid’deki istiklâl ve hürriyet düşüncelerinde Namık Kemal’in etkisini görmektedirler (Babashova, 2014b, s.633). Cavid’in piyeslerinde sosyal meselelerin geniş yer alması da Namık Kemal’in etkisi ile ilişkilendirilir (Babashova 2013, s.499).

Servet Tiken de Hüseyin Cavid eserlerinde aynı yazarların etkisi olduğunu gösterir. Onun yazdıklarına göre H. Cavid Türkiye’de Tevfik Fikret’le tanışır. “Hüseyin Cavid’in şiirlerindeki en dikkat çekici etkileri de Tevfik Fikret bırakır.” (Tiken, 2014, s.230). H. Cavid’de, özellikle onun şiirlerinin önceki dönemlerinde N. Kemal, A. Hamit, T. Fikret ve R. Tevfik’in etkisi görülür. Cavid’in tiyatro oyunlarında çoğunlukla A. Hamit’in, şiirlerinde ise T. Fikret’in etkisi görülür (Tiken, 2014, s.230-231).

Banuçiçek Kırzıoğlu buraya Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nu da ekler. Onun yazdıklarına göre H. Cavid özellikle N. Kemal, A. Hamit, Mehmet Emin Yurdakul ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu gibi yazarların

eserlerini okumuştur (Kırzioğlu, 2001, s.125). B. Kırzioğlu A. Hamit'i üstün tutarak yazmaktadır: H. Cavid'e "Azerbaycanın Abdülhak Hamiti" de demişler (Kırzioğlu, 2001, s.126).

Cavid'in eserlerinde özellikle Servet-i Fünûncuların etkisinin altı çizilmektedir. Örneğin, Zh. Babashova şöyle yazar ki, Cavid'in sevgi konulu eserlerindeki acılı, melankolik durumunda "Servet-i Fünûn"un güçlü etkisi görülür (Babashova, 2014b, s.632). Fakat bu özellik yalnız Servet-i Fünûn akımının temsilcileri için değil, klasik Azerbaycan edebiyatı ve romantizm için de geçerlidir. Zh. Babashova Cavid'in doğayı anlattığı şiirleri de Servet-i Fünûn'un "tablo şiir" geleneğinin etkisi ile açıklar (Babashova, 2014b, s.633). Şiirin ortaya çıkmasından itibaren burada doğa tasvirlerinin önemli rol oynadığını göz önünde bulundurursak Cavid'deki doğa tasvirlerini de Servet-i Fünûncuların etkisi ile kısıtlamak doğru değildir.

Aynı fikri S. Tiken "portre şiir" hakkında söyler. T. Fikret'in eserleri arasında "portre şiir"ler var, örneğin, "Resminin Karşısında" (Tiken, 2014, s.241). H. Cavid'in "Bir Resim Karşısında" ve "Avengi-Tesavir" şiirleri de böyledir (Tiken, 2014, s.242).

Zh. Babashova'nın araştırmasında Türk edebiyatının Cavid'e etkisine geniş yer ayrılrsa da onun eserlerinin özgünlüğü de unutulmamaktadır: "O, Türkiye'deki fikrî ve edebî akımları yakından takip etmiş ve çok iyi özümlemiştir. Birçok şairden ilham almış, sanatının etkisi altında kalmış Cavid, özgün bir sanatçı olmayı başarmış, gerçekten çok güçlü eserler vermiştir." (Babashova, 2014b, s.634).

S. Tiken Cavid eserlerinin ayrı ayrı özelliklerini Türk edebiyatı ile karşılaştırır. Onun yazdıklarına göre "Servet-i Fünûn" edebiyatının birçok temsilcisinde, T. Fikret'te de "hayal-gerçek çatışması" görülür. Bu özellik onun "Süha Ve Pervin" isimli şiirinde de yer almıştır (Tiken, 2014, s.232). H. Cavid'in "Bakü'de" şiiri ve bu şiirde Mesut ve Şefika arasındaki konuşma T. Fikret'in adı geçen şiiri ile benzeşir (Tiken, 2014, s.233). Cavid'in şiirini farklı kılan özellik yoksulluğun da anlatılması ile şiire sosyal düşüncelerin eklenmesidir (Tiken, 2014, s.234). Bu şiirdeki

Hayal içinde beşer daima saadet arar,

Hakikatin yüzü lakin gülümsemez, ağlar – mısraları

Hamit'in

Az çok hayalden gelir insana tesliyet,

Hep iğbirardır yüzü gülmez hakikatin – mısraları ile karşılaştırılır (Tiken, 2014, s.234).

H. Cavid'in "Yadı-Mazi" şiirinin T. Fikret'in "Mazi... ati" isimli şiirine benzerliği gösterilir. Ama H. Cavid'in geleceğe ümitsiz, T. Fikret'in ise iyimser baktığı belirtilir. T. Fikret'te geçmişin "varlık", H. Cavid'de ise "yokluk" olarak gösterildiği söylenir (Tiken, 2014, s.235).

Bu iki şairde kız çocuklarının eğitime verilen değer özel olarak belirtilir, T. Fikret'in "Mahallebim Ve Mektebim" ve H. Cavid'in "Kız Mektebinde" şiirlerinin bir birine yakınlığı gösterilir (Tiken, 2014, s.235-236). Her iki şairin de eserlerinde kadın konusuna özellikle dikkat çekmesi vurgulanır (Tiken, 2014, s.237). Bu konu o döneme ait ortak konulardandır. Azerbaycan edebiyatında yalnız romantik yazarların eserlerinde değil, realistlerde de yaygındır.

T. Fikretin "merhamet şiirleri"nden biri olarak "Hasta çocuk" şiiri gösterilir (Tiken, 2014, s.237). Bu açıdan H. Cavid'in "Öksüz Enver" şiirinin de adı geçer. T. Fikret'in sosyal konulu "Verin zavallılara" isimli şiiri H. Cavid'in "Kars ve Oltu etrafında katl ve yağma edilen mazlumlara için" şiiri ile karşılaştırılır (Tiken, 2014, s.238-239). B. Kırzıoğlu da bu konuya değinir. Ona göre Cavid'in şiirlerinin bazılarında "zavallılara acıma" konusu var: "Geceydi", "Küçük Serseri", "Öksüz Enver". "Bu tarz şiirlerin Hüseyin Cavid'in kendi gözlemlerinden doğduğu söylenebilirse de bu etkinin Tefvik Fikret aracılığıyla François Coppée ve Sully Prudhomme'dan geldiği yargısına ulaşmak da mümkün." (Kırzıoğlu, 2001, s.134).

Zh. Babashovaya göre Servet-i Fünûn şairleri gibi H. Cavid'in eserlerinde de hastalık konusuna yer ayrılır, örneğin, "Veremli Kız" (Babashova 2013, s.497).

T. Fikret ve H. Cavid'in sanat konusunda kaleme aldığı şiirleri de karşılaştırılır: T. Fikret "La Dans Serpantin", H. Cavid "Raks". "Tevfik Fikret'in şiiri gerçek bir görüntünün şiire aksettirilmesiyle, Hüseyin Cavid şiirinde rüya ve gerçek ikilemiyle görseli şiire yansıtır." (Tiken, 2014, s.239).

Cavid'in eserlerinde sevgi konusuna daha çok dikkat edilmesi de Namık Kemal'le karşılaştırılır. Cavid'in ünlü "Benim Tanrım Güzelliktir, Sevgidir" mısrası N. Kemal'in "Cezmi" adlı eserindeki "eğer küfür olmasaydı, sana tapar ve 'Benim Allah'ım işte budur.' derdim" sözleri ile karşılaştırılır (Babashova 2013, s.199). Yine de her iki yazarın eserlerinde tarihî konuların üstünlüğü ve her ikisinde Türkçü ve İslamcı yaklaşımın varlığı belirtilir: H. Cavid "Topal Timur" ve N. Kemal "Celâleddin Harezşah" (Babashova 2013, s.199). Burada şunu da hatırlamak gerekir: aşk Doğu ve Azerbaycan edebiyatının esas konularındandır. Tarihî konu ise romantik edebiyatta çok yaygındır.

S. Tiken "Servet-i Fünûn" şiirindeki yenilikçi arayışların yansımaları Azerbaycan şiirinde de görülür. H. Cavid Azerbaycan şiirinde daha önce olmayan şekilleri de kullanmıştır. Sone İtalyan edebiyatından gelir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren "Servet-i Fünûn" temsilcileri tarafından Türk edebiyatına getirilmiştir. T. Fikret de bu türü kullanmıştır. H. Cavid'in "Çekinme, Gül!" ve "Ben İsterim Ki..." isimli şiirleri bu türdendir (Tiken, 2014, s.240).

Hüseyin Cavid Türk edebiyatının birçok temsilcileri ile karşılaştırılmış, onların eserleri arasındaki benzer noktalar belirlenmiştir. Bu yazarlardan biri de Mehmed Âkif Ersoy olmuştur. Azerbaycan ve Türk edebiyatlarının bu iki büyük temsilcisinin eserlerindeki benzerlikler Cavid'in Türkiye'ye olan ilgi ve sevgisi, Türk edebî ortamından etkilenmesi ile birlikte bu iki halk arasındaki ortak kültürel değerlerle de ilişkilendirilir (Ayaz, 2013, s.140). H. Ayaz Hüseyin Cavid'in eserlerinde geçen Cennet, İblis, Melek gibi imgeleri Mehmed Âkif'in eserleri ile karşılaştırır (Ayaz, 2013, s.146).

Araştırmacının makalesinin sonuç bölümünde belirttiği bir fikir tartışma doğurur: "Biri (Âkif) aruzun, diğeri (Hüseyin Cavid) ise hecenin usta şairleri olarak tanınıp bilinmişlerdir." (Ayaz, 2013,

s.147). Belli olduğu üzere, H.Cavid yalnız hece değil, aruz ölçüsünden de yararlanmış ve birçok değerli eserlerini aruzla yazmıştır.

Zh. Babashova da Hüseyin Cavid'de Mehmet Âkif Ersoy'un etkisine ve bu iki şairin eserlerindeki benzerliklere dikkat çekmiştir. O Cavid'in özellikle sosyal konulu şiirlerinde Ersoy'un etkisini görür (Babashova 2013, s.501). "H. Cavid'de ilk şiir tecrübelerinin dışında M. Akif'in halk için sanat prensibine uyararak şiirlerini ve manzum eserlerini yazmıştır." (Babashova 2013, s.501). H.Cavid'in "Küçük Serseri" şiiri M.Âkifin "Seyfi Baba"sı ile karşılaştırılır (Babashova 2013, s.502). Cavid'in emperyalizme karşı yazdığı "Harf Ve Felaket", "Harf İlahı Karşısında", "Guruba Karşı" şiirlerinde de M.Âkif'in etkisini görür (Babashova 2013, s.502). Burada bazı noktalarda aşırıya kaçılmış ve Cavid eserlerine ait bütün özellikler Türk edebiyatının etkisi olarak açıklanmıştır. Halbuki bu özelliklerin çoğu Azerbaycan edebiyatı ve genel olarak dünya romantizmi için de geçerlidir.

Mustafa Yeniasır H.Cavid'in edebî şahsiyetlerle ilgili yazdıklarını özetler. Örneğin Cavid "Muharebe Ve Edebiyat" adlı makalesinde Abdülhak Hamit Tarhan gibi şairlerin geçmişe bağlılık ve taklitçilikten kurtulmaya başladığını, Nabi'nin ölü düşünceler taşıyan felsefeci olduğunu, Namık Kemal'in hürriyete düşkün olduğunu yazar, Nedim ve Nafi'yi negatif şekilde hatırlar, Rıza Tevfik'e yüksek değer verir, Şinasi'den sonra Türk edebiyatında Acem etkisinin azaldığını gösterir, Tevfik Fikret'i ise millî duyguları güçlü olan şair olarak tanımlar (Yeniasır, 2010, s.232-241). "Tiflis'de tiyatro yahut sanatı-temaşada tebeddül ve terakki" isimli makalesinde Namık Kemal'in Tiflis'de sahneye koyulan "Âkif Bey" isimli oyununu yüksek değerlendirir (Yeniasır, 2010, s.241).

Zhala Babashova'nın doktora tezi Hüseyin Cavid eserlerini Türk edebiyatının etkisine dair yazılmıştır. Babashova Cavid'in yaşadığı ortamın özellikle belirli bir dönem yaşadığı yabancı ülkelerin onun eserlerini etkisini yüksek değerlendirir ve bu sonuca varır: "Cavid'in eğitim hayatındaki son evre ve hem de sanatçı kimliğinin son şeklini almasına etken olan şekillendiren dönem Türkiye'de İstanbul'da yaşadığı günler olmuştur." (Babashova, 2014a, s.142). Sonra ise ekler: "Bazı yazarlar Hüseyin'i Cavid'leştiren şehrin İstanbul olduğunu yazıyorlar" (Babashova, 2014a, s.142). Araştırmacıya göre Cavid'in

burada eğitim almasında üç büyük şahsiyetin rolü olmuştur: Ali bey Hüseyinzade, İsmail bey Gaspıralı ve Rıza Tevfik (Babashova, 2014a, s.143). Zh. Babashova H. Cavid'in İstanbul'da yaşadığı dönemden geniş söz eder, onun burada tiyatro, müzeler ve basınla ilgilendiğini gösterir (Babashova, 2014a, s.147). Babashovanın belirttiğine göre Hüseyin Cavid "Rasizade" soyadını bu dönemde "Cavid" olarak değiştirmiştir. Daha sonraki dönemlere ait belgelerde artık "Rasizade" soyadı kullanılmamıştır (Babashova, 2014a, s.149). Zh. Babashova Cavid'in ilk defa bu imzayı "Sırat-ı Müstakim"de basılmış yazılarında kullandığı yazar (Babashova, 2014a, s.191).

Zh. Babashova'ya göre yalnız H. Cavid değil, bütün Azerbaycan romantikleri Türk edebiyatı ile ilgilenmiştir: "Azerbaycan romantiklerinin hepsi ya direk ya da dolayısı ile Türkiye edebî kültürel ortamının etkisinde olmuş, ordaki sosyal-siyasî ve kültürel olayları takip etmişler. Hüseyin Cavid'in edebî dili daha çok Türk kelimeleri ile zengin olan bir dildir." (Babashova, 2014a, s.363).

Zh. Babashova Cavid'in hürriyet sevgisini N. Kemal'le karşılaştırır: "Namık Kemal'i bir hürriyet sancağı olarak kabul eden Hüseyin Cavid, şiirlerinde hürriyete olan düşkünlüğünü ifade etmiştir." (Babashova, 2014a, s.339).

Zh. Babashova H. Cavid'in eserlerine Türk şair ve yazarlarının etkisine geniş yer verse de onun eserlerinin özgünlüğünü de kabul eder: "Hüseyin Cavid'in sanatı orjinaldir. Ayrıca, kendine has sanat özellikleri de mevcuttur. Gerçekten de filozof şair Hüseyin Cavid, klasik Azerbaycan edebiyatının en iyi geleneklerini sanatında aksettiren ve geliştiren sanatkârlardandır." (Babashova, 2014a, s.357).

Sonuç

Araştırmalardan görüldüğü üzere Hüseyin Cavid'in eserlerine Türk edebiyatının büyük etkisi olmuştur. Bu etkiye özellikle Türkiye'de Cavid'e dair yapılmış araştırmalarda değinilir. Hüseyin Cavid'in şiir ve oyunlarında Türk edebiyatının özellikle de "Servet-i Fünun"cuların etkisi olduğu gösterilir.

Bu araştırmalarda H. Cavid'in eserleri A. Hamik, T. Fikret, R. Tefik, M.Â. Ersoy, M.E. Yurdakul vb. şair ve yazarlarla karşılaştırılır. Karşılaştırılan özellikler arasında eserlerde yer verilen konular, yazım

tarzları, felsefi düşünceler önem taşır. Ancak Türk edebiyatının etkisi Cavid eserlerinin özgünlüğünü kaybetmesine neden olmamıştır.

Kaynaklar

- Akpınar, Y. (1994). *Azerî edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: Dergah yayınları.
- Ayaz, H. (2013). Mehmet Akif ve Hüseyin Cavid'in şiirinde estetik imge olarak "iyi" ve "kötü". *Türk dünyasını ışıklandıranlar: M.A.Ersoy. Hüseyin Cavid. Beynəlxalq konfransın materialları* içinde (140-147). Bakü.
- Babashova, Zh. (2013). Büyük Türk yazarı Mehmet Akif Ersoy'un Azerbaycan'ın ünlü şairi-dram yazarı Hüseyin Cavid sanatındaki etkileri. *Türk dünyasını ışıklandıranlar: M.A.Ersoy. Hüseyin Cavid. Beynəlxalq konfransın materialları* içinde (495-504). Bakü.
- Babashova, Zh. (2014a). *19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan ve Türk edebiyatı; Hüseyin Cavid, Türk edebiyatı ile etkileşimleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Babashova, Zh. (2014b). "XX. Yüzyıl Azerbaycan romantizmi; Hüseyin Cavid ve Türk edebi ortamı". *Türk dünyası bilgeler zirvesi: Gönül sultanları bulaşması. 26-28 Mayıs 2014 Bildiriler kitabı* içinde (629-634). Eskişehir: 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB).
- Gedikli, Y. (2012). Hüseyin Cavid Rasizade (1882-1941)'nin hayatı ve eserleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 38, 100-135.
- Kırzioğlu, B. (2001). Azerbaycan'ın ünlü şair-dram yazarı Rasizade Hüseyin Cavid ve iki şiiri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16, 121-142.
- Tiken, S. (2014). Tefik Fikret ve Hüseyin Cavid'in şiirlerine karşılaştırmalı bir yaklaşım. *Uluslararası Türkçe edebiyat kültür eğitim dergisi*, 3/2, 227-246.
- Uygur, E. (2004). *Hüseyin Cavid, Edebi faaliyetleri ve Topal Teymur piyesi*. Ankara.
- Uygur, E. (2006). Azerbaycanlı yazar ve şair Hüseyin Cavidin "Uçurum" piyesinde Doğu ve Batı kültürlerinin tasviri. *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu, Elmi axtarışlar*, XXIII, 9-15.
- Yeniasır, M. (2010). *Hüseyin Cavid ve Özker Yaşın'ın eserlerinde milli duygular*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi.
- Yüce, N. (2008). Hüseyin Cavid ve Türkiye. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 38, 219-229.